

Egy szélhámos vallomásai

Gellér B. Istvánnal beszélget Várkonyi György

✚ Várkonyi György: *A Pécsi Galériában most látható kiállításod* címében két név szerepel: a tiéd és Toulouse-Lautrec kollégáé, kicsit elferdítve. Utóbbiba belecsempészted az elengedés vagy elvesztés angol megfelelőjét: Toloose. Ha jól értem, ez egy újabb álarc vagy álruhás szerepjáték, ami illeszkedik több évtizedes projekted, életműved talán legfőbb vonalata, a Növekvő Város historiográfiájába. A jelenleg kiállított műegyüttes vajon értelmezhető-e a Növekvő Város eddig nyilvánosságra került történetének ismerete nélkül?

✚ Gellér B. István: Tulajdonképpen önállóan is értelmezhető, de nyilvánvalóan összefolyik a kettő, mert bizonyos tárgyak itt is szerepelnek, mások tovább élnek, csak éppen a szereplő személy változott meg. Ez az új alak TOLOOSE LAWTRAC, egy Osztrák-Magyar monarchiabeli figura, aki kalandos úton Párizsba kerül, ott hazardőr kártyajátékosként leül egy régésszel játszani, és a végén elnyeri tőle az utolsó tétet, a Növekvő Város leleteinek egy részét. Így ezek a tárgyak átkerülnek ennek a bizonyos Lawtracnak a birtokába, aki később meglehetősen egyéni módon átértelmezi őket, megsemmisítve eredeti formájukat.

✚ VGy: *Tehát Lawtrac is te vagy, legalábbis valamennyire. A kiállítás ezek szerint a történet folytatása volna, valaminő utójáték, függelék, vagy inkább egy újabb csavar a késznek nyilvánított és akként általad és a reflexiókban is leírt anyagon, ha úgy tetszik hagyatékon?*

✚ GB.I: Valójában igen, de most megfordult a sorrend. Nem a történethez készültek tárgyak, mert azok már előbb megvoltak, hanem bizonyos külső nyomás – leginkább a lányomé – hatására utólag kaptak keretet, történetet. Ez a keret a Lawtrac-sztori, amivel összefogom, egyberakom ezeket a tárgyakat, tárgy-együtteseket, így kapcsolódnak újra a Növekvő Városhoz.

✚ VGy: *Induljunk ki abból az optimista előfeltevésebből, hogy a művelt olvasó számára nem ismeretlen a Növekvő Város, a hozzá tartozó kutatástörténet, recepció-történet, ez az egész szemfényvesztő fikció. A történetmondás során keletkezett anyag történetének pedig fontos állomása volt az a 2010-ben ugyanígy rendezett, a mostaninál műfaji szempontból jóval szerteágazóbb kiállításod,¹ amellyel egyidejűleg megjelent egy szép kiállítású, kétkötetes könyv is.*

Az egyiket, a teljességre törekvő művészmonográfiát HAJDU ISTVÁN írta, a másikat, a Növekvő Város dokumentumokkal megtűzdelt sztoriját pedig te. A „saját” szöveget persze fenntartással kell kezelni, hiszen meglehetősen sok benne az idegen anyag, miáltal a könyv – irodalomelméleti párhuzammal élve, az intertextualitás jegyében – mindenféle talált, lopott és újrashasznosított szövegek, dokumentumok tüneményes kompilációjává válik. A két kötet eltérő „merítése” és a jelenlegi kiállításba bevont újabb szereplő személye indokoltá teszi a kérdést, hogy mennyiben is vagy te azonos – mint képzőművész – a Növekvő Várossal? Mert általában azonosítanak vele.

✚ GB.I: Hát igen. Előfordult egyszer, hogy valaki úgy mutatott be: egy régész. Azaz tulajdonképpen azonosítható vagyok a Növekvő Várossal, mert ezt az egészet én találtam ki, én raktam össze. Egyik ötletből jött a másik. Megvolt a város alaprajza, a közzétett leletekből ismerős ammonita-kövület spirálja, az alaprajzhoz azután kellett a régészek, akik föltárták a várost, hozzájuk

kellettek életrajzok és ellen-életrajzok, és természetesen leletek, azok meghatározásai, interpretációi, az így készült „megfejtések” ellen-megfejtései, no meg a különböző fotók által inspirált történetek. Például a tragikus sorsú Courtambert nővéreké, ami – akárcsak a rontott dagerrotípa – meglehetősen homályos, hiszen itt beléptek különböző cselszövők is, akik elrabolták őket, és így tovább, míg el nem vész a történetnek ez a mellékszála. Visszatérve a kiállításra, a történet folytatta önmagát általam.

✚ VGy: *Talán maradjunk annál az egésznél, amitől (a Növekvő Várostól és eddig megismert módszertanától) jól érzékelhetően különbözik ez az anyag. Különbözik, hiszen itt az autonóm műtárgy státuszára pályázó munkák sorakoznak a falakon: festett domborművek és különböző tárgyakkal „berendezett”, felnyitható dobozok. Viszont ha a nagy egészre gondolok, arra, ahogy behelyezkedtél egy elképzelt tudományos diskurzusba, cáfolatok, intrikák, krimibe illő sztorik szövevényébe, abban érzek valami ironiát. Tévednék, ha úgy gondolom, hogy a Növekvő Város legendájának van egy sajátos tudománykritikai aspektusa, s az írott történelemmel kapcsolatos szkepszisnek valaminő ironikus és provokatív megfogalmazásával van dolgunk?*

✚ GB.I: Itt az a történi, hogy a világ, amiben élünk, begyűrűzik a küszöb alatt. Emberek fölbukkannak, más emberek letűnnek. A tudományról maradvány, mondjuk Micsurin letűnik, Hóman Bálint csillaga fölemelkedik. Vagy az irodalomban: Wass Albertet új keletű dicsfény övezi, másokat pedig sárral dobálnak és letaszítanak. Tehát ez a mindennapi tapasztalat, amiben élünk, mindenképpen megfogja az embert, még ha tudat alatt is, de foglalkoztatja. Természetes, hogy ezeknek a figuráknak az árnya megjelenik, és a sorsuknak valami homályos kópiája feltűnik nálam.

✚ VGy: *Tudjuk – te is hivatkozol rá –, hogy a Növekvő Város nagy elbeszélése nem előzmények nélkül való. A legegységesebb „kortárs” művészeti előkép ANNE és PATRICK POIRIER fiktív archeológiája. Persze vannak mások is, de én most olyanokat szeretnék fölvetni, amikről eddig nem esett szó. A Növekvő Város a maga szereplőgárdájával, kultúrtörténeti apparátusával, irodalmával, kultuszával, nyelvével, írásával, amit mind-mind kitaláltál, engem kicsit emlékeztet GULÁCSY LAJOS Na'Conxipanjára, ami szintén egy kitalált város, kitalált történettel, szereplőkkel, nyelvvél – utóbbinak Gulácsy még a töredékes szótárát is összeállította. Játszott ez szerepet nálad?*

✚ GB.I: Gulácsy mint festő jól ismert előttem, de azt nem tudtam, hogy az ő városának szótára is volt. Ez teljesen újdonság nekem. Nálam a szótárkészítés nem merült föl, csak az írás. Bizonyos pontokon jeleztem ugyan, hogy egyes szavaknak, eseményeknek kétféle leírása és hangzása létezhet, de ezt én inkább a humor, az ironia körébe sorolnám. Mert hiszen a régészek, nyelvészek, filológusok a valóságban is állandóan vitatkoznak egymással, ellentmondanak egymásnak. Erre utalok én is a történetben, ahol szerepelnek egyrészt a „barbaristák”, akik a megfigyelt jelenségeket, leleteket különféle módon nevezik, illetve fejtik meg, másrészt vannak a „magas homlokúak”, akik amazokat folyton helyreigazítják. Mindebből nem derül ki a tudományos hitelű igazság. Nálam pusztán egy olyan dokumentum utal a végkifejletre, ami szerint az akadémikusok nagy találkozójának végén materializálódik egy furcsa szellemalak.

✚ VGy: *Ha már tudományról és interdiszciplinaritásról van szó, maradjunk a kissé iskolás elhelyezési kényszernél, ami az én kérdéseimet is befolyásolja. Mikor is kezdődött el a Növekvő Város projektje?*

✚ GB.I: Az első rajtot 1978-ban csináltam.

✚ VGy: *Nem azért kérdeztem rá az imént a kezdetre, mintha valami tényleges összefüggést, netán genealógiát fölteleznék, de kínálkozik az összevetés – ÉRMEZEI ZOLTÁNNAL, RAUSCHENBERGER JÁNOSSEL együtt szintén egykor egy fiktív mester bőrébe bújó – PAUER GYULA hetvenes évek eleji Pszeudo-jával. Ott ő is nagyon szellemesen és ironikusan fogalmaz a kiáltványsszövegeiben, az érzéki-szenzuális átverés legitimációja mellett érvelve, ugyancsak magára véve egy idegen beszédmódot, a kereskedelmi reklámét. Cáfolj meg, ha nem így van, de úgy érzem, hogy ennek a művészetfilozófiai pozícióba emelt optikai becsapásnak intellektuális megfelelője a te összetett mutatványod, és mindkettő egy-egy fricska az úgynevezett magas művészetnek, akadémiai tudományak.*

✚ GB.I: Kulcsmomentum itt a fotók kezelése. Abból indultam ki, hogy ami le van fotózva, az nyilvánvalóan megtörtént, az esemény hitelét pedig a fotókkal alá lehet támasztani. A mai digitális világban ez persze már nem így van, mert a számítógépes csalások végtelen sora létezhet. Az én fotóim keletkezésének korában ilyesmiről még szó sem volt, tehát a fiktív tartalom máshol jelenik meg. A fotó fölhasználásának az a módja, hogy ha találok egy alkalmas fényképet, akkor szülök hozzá egy élettörténetet, vagy épp bizonyíték-ként iktatom be a fotót az életút egy-egy fordulópontjának hitelesítésére. De készültek saját, munka közbeni fotók is (amiket gondosan barnítottam) egyes szertartások beállított „rekonstrukciójáról”. Nos, ez tulajdonképpen valóban

1 Gellér B. István és Toloose Lawtrac kiállítása. Pécsi Galéria, Pécs, 2016. szeptember 24 – november 13.

2 Növekvő város – Gellér B. István kiállítása. Pécsi Galéria és Vizuális Művészeti Műhely, Pécs; 2010. november 26 – december 30.

értelmezhető afféle pszeudo-tudománytörténetként, a valóság vizsgálatának ál-történeteként.

✚ **VGy:** Ez is rávilágít arra, hogy mi mindenből áll össze ez a koktél: fiktív dokumentumokból, család-történeti százlakból, talált képekből és szövegekből, talált tárgyakkól, azok átértelmezéséből és kontextusba helyezéséből. Tulajdonképpen ez a kontextus kelti életre a tárgyakat, fragmentumokat. Ebben az új egységben azután már-már zavarba ejtő a megfigyelő számára, hogy nem tudja eldönteni, mi az, ami eleve a „tiéd”, és mi az, amit kisajátítottál és így tettél magadévá. És ráadásul itt van egy beszélő nevű szereplőd, Stevan „Sadeye” Sayatovich/Sajátovics, akiről mindig azt hittem, hogy ilyen nevet csak kitalálni lehet, most viszont meglepve olvastam szövegedben, hogy Sajátovics létező pécsi személy volt.

✚ **GB.I:** Igen, ez jól illusztrálja a Növekvő Város történetészvésének módszerét. Egyszer a kezembe került egy fotó, amire szó szerint az volt ráírva, hogy Sajátovics József. Ez az ember egy pécsi bosnyák volt, többet nem tudok róla én sem, de a pécsi bosnyákokról és a szőlőművelésről tudok, így erre rá lehetett fűzni egy olyan életutat, ami elindul a Pécs környéki dombokról. A továbbiakban ez már egy kivándorlás krónikája, ami bizonyos fokig még a Cosa Nostrával is érintkezik, s a végén ott a különös találkozás a régésszel. Itt fonódik össze kettejük története, s ez így a Növekvő Város legendájának egy fejezetévé válik. De ott van példának okáért a nagyapám öregkori portréja. Ez a fotó adott egy olyan lökést, hogy a figurát be lehetett helyezni a történetbe főregésznek, és bizonyos talált fotókkal még a régész életrajzát is dokumentálni lehetett. Az imént említett szellemidézés epizód például egy tengerparti nyaraláson készült emlék-fotóból indult el. Egy csoportképből, ahol pontosan meg lehetne nevezni a személyeket is.

✚ **VGy:** A fotók, a beemelt képek annyira megtévesztőek tudnak lenni, még a viszonylag gyakorlott szem számára is, hogy meg kell kérdeznem: az Esterházy Gyűjtemény gyűjteményi pecsétjével ellátott rajzok reprodukciói miként kerültek a „rendszerbe”? Kaptál közlési engedélyt a Szépművészeti Múzeumtól?

✚ **GB.I:** Szükségem volt olyan rajzokra a városról, amelyek a korabeli felfedezők dokumentumai lehettek. Ezeket megrajzoltam, és hogy hitelesebbé váljanak, fölkerült rájuk az Esterházy Gyűjtemény bélyegzője, amit szintén én hamisítottam. Jól szórakoztam ezzel a pecsét-csinálással és magukkal a „régí” rajzokkal is.

✚ **VGy:** Térjünk vissza a szereplőkhöz! Ahogy az eddigiekből is kiderült, a történetnek számos térben és időben messzire nyúló szála van, de a lakóhelyedhez, Pécshez is újra és újra visszakanyarodsz. Sajátovicson és saját családtagjaidon kívül említhetnék még egy nevet: Hergenroder Miklósét, aki közismert és köztiszteletben álló pécsi karnagy, zeneszerző és nem mellesleg katolikus pap volt. Őt is „kooptáltad”. A kört tágítva akad azonban egy olyan valóságos személy is, akivel kapcsolatban sem a közismertség, sem a köztiszteletre méltó mivolt nem nagyon merülhet fel: ez Ante Topic Mimara. Merő véletlen, hogy a pécs-zágrábi múzeumi kapcsolatoknak köszönhetően én elég jól tudom, hogy kiről is van szó. Egy, a valahai Jugoszláviában élt és tevékenykedett műgyűjtőről és restaurátorról, aki finoman szólva is fölöttébb nagyvonalú volt az általa összegyűjtött és az államra hagyott (a tulajdonátruházás formájában nem vagyok biztos) műtárgyak meghatározását, attribúcióját illetően, és semmi kétségem afelől, hogy nemcsak bőkezű adományozó, hanem professzionális hamisító és nagystílusú szélhámos is volt. Azt csinálta, amit te, csak üzleti alapon. Az ő mesteri kamuflázsának eredményeként a mai Horvátország fővárosában, Zágrábban

egy többemeletes múzeumépületben látható az a kollekciónak, ami – hasonlóan a te nagy „épitményedhez” – tartalmaz eredeti műtárgyakat, tartalmaz valakinek tulajdonított, de nem általa készített (tehát félre attribúált) műtárgyakat, és persze vannak benne olyanok is, amelyeket a gyűjtő maga állított elő.³ Hogyan bukkantál A.T. Mimara személyére, ha úgy tetszik párhuzamára, hiszen ő lehetne akár a te doppelgangered is?

✚ **GB.I:** Van a történetnek egy olyan szála, ami a „szélhárfa népéről” szól. Ez tulajdonképpen már egy önálló történet, csak a régész személye kapcsolja a nagy legendához. (Egyébként a szélhárfa nem kitalált hangszer, létezett, és beszédes bizonyítékok vannak a használatára. Nekem is van ilyen hanglemezem.) A szélhárfa lényege egy földüregbe helyezett hangzótest. És akkor van egy történetem arról, hogy a legszebb szélhárfa hangzóteste ezüstműből készült ötvösretek voltak, és a hangszer Mimara kertjében megszólalt, a látogatók nagy gyönyörűségére. Az instrumentum eredetét firtató kérdésre a vendéglátó talányos mosollyal kitérő választ adott. Mimara egyébként úgy került elő, hogy olvastam egy szöveget, amit valaki írt róla, s abban kitért arra, hogy nem biztos, hogy a gyűjtő tárgyai makulátlanok, ahogyan az sem, hogy ő maga egy gáncsnélküli lovag lett volna. Én ennek a történetnek az alátámasztására kerítettem egy fotót, ami talán a hatvanas-hetvenes években készülhetett, fölülről van fényképezve, férfiak láthatók rajta, amint épp valamilyen tárgyalásban vannak. Fogtam, és betettem ehhez a sztorihoz erősítésnek, dokumentumnak, ahol mintha a szélhárfáról alkudoznának bizonyos emberek.

✚ **VGy:** Nyilvánvalóan tűnik, hogy egy olyan anyag, mint amit a korábbi és jelenlegi kiállításodon is láthattunk, valamint öngerjesztő poétikai tevékenység nyomán jön létre egyrészt, másrészt viszont erőteljesen befolyásolják a talált dolgok. Rendszeresen összeakadunk a pécsi vásárbán, ahol Garga bácsi (Kusturica: Macskajaj, hogy a jugoszláv szálnál maradjunk) szerint még menyasszonyt is lehet találni. Te miféle nyersanyagot keresel, és mit találsz ott az utóbbi időben?

✚ **GB.I:** Mostanában kevesebbet, mindössze néhány apró-cseprő dolgot találtam. Ezeket elraktározom, azután egyszer csak előjönnek valamiféle agygerjesztőként. Megkeresem a megfelelő funkciójukat, környezetüket, és ha jól sikerül a dolog, akkor még történet is kerül hozzájuk. Végül ezt leírom, így a tárgy vagy tárgygömb, valamint a szöveg együtt kezd élni egy új összefüggésben.

✚ **VGy:** A rád és művedre jellemző nagyívű kultúrtörténeti apparátusnak tisztelegve hadd hivatkozzam most Rejtő Jenőre, aki maga is álnevet használt, P. Howardként jegyezve könyveit. Az ő egyik kedves figurája a „Török Szultán”, aki mindig, minden körülmények között gyanús. Úgy látom, nincs elledre, hogy te is folyamatosan az légy. Ugyanakkor megtaláltam a könyved 121. oldalán azt a fejezetet, amiben lerántod magadról a leplet, mert a fejezet címe ez: „Képes útmutató karosszékben végezhető régészeti kutatásokhoz”. Ez a különös, duplafenekű attitűd érdekel engem: hogy is van az, hogy egyrészt mániákusan hitelesítesz, azután az így előállított bizonyosságot, hitelt nagyon következetesen igyekszel megingatni?

✚ **GB.I:** Ez a kettő tulajdonképpen együtt jár. Egyfelől kitarthatóan építem föl ezt az egészet, másfelől nem akarom, hogy megkérdőjelezhetően valóssággá váljon. Maradjon afféle játékos fikció.

3 <http://www.mimara.hr/>

